

BVD / SBP

- rapportage over internationale ontwikkelingen
feiten en achtergronden die van belang
kunnen zijn voor de binnenlandse veiligheid

Nr. A84/004

27 januari 1984

CONFERENTIE IN ATHENE OVER KERNWAPENVRIJE BALKAN

Vertegenwoordigers van vijf Balkanstaten namen van 16 tot 18 januari jl. te Athene deel aan de eerste fase van een conferentie, die officieel de bevordering van de multinationale samenwerking op het Balkanschiereiland als thema heeft. In werkelijkheid wordt vooral gesproken over de mogelijkheid om te komen tot een bijeenkomst van de staats- of regeringsleiders van alle Balkanlanden, waarop de instelling van een kernwapenvrije zone op de Balkan centraal zal staan.

De eerste fase van de conferentie te Athene werd bijgewoond door Bulgarije, Roemenië, Joegoslavië, Griekenland en Turkije, dat slechts een waarnemer had gestuurd. Schitterend door afwezigheid in de Griekse hoofdstad was het kleine Albanië, dat in zijn zelfopgelegde isolationisme wenst te volharden, maar met zijn louter conventionele bewapening geen belemmering voor de totstandkoming van een kernwapenvrije Balkan hoeft te vormen. De tweede fase van de conferentie zal 13 februari in Athene beginnen.

Tegen de achtergrond van de afgebroken onderhandelingen in Genève over de middellange-afstandsraketten en het Sovjetrussische besluit om als antwoord op de plaatsing van Pershing-II en cruise missiles in West-Europa, nieuwe raket-systemen in de DDR en Tsjechoslowakij te installeren, mag het feit dat de Warschaupactlanden Bulgarije en Roemenië met zowel de NAVO-bondgenoten Griekenland en Turkije als het ongebonden Joegoslavië aan één tafel gaan zitten om over een kernwapenvrije Balkan te spreken, opvallend genoemd worden. Nader beschouwd is het dat des te meer omdat in het recente verleden is gebleken dat de vijf in Athene vertegenwoordigde staten nogal verschillend denken over de problematiek van een Balkanschiereiland zonder kernwapens.

Bulgarije

In oktober 1981, tijdens de grootscheepse viering van het 1300-jarig staatsjubileum, riep de Bulgaarse president en partijleider op tot een topconferentie van de Balkanlanden om de instelling van een kernwapenvrije zône op de Balkan te bespreken. Dit initiatief, waarmee een uit 1957 daterend plan van de toenmalige Roemeense premier nieuw leven werd ingeblazen, volgde direct op de verkiezingsoverwinning van in Griekenland, die tijdens zijn campagne vooral gepleit had voor de verwijdering van Griekse bodem van de Amerikaanse bases en de aldaar opgeslagen tactische kernwapens. Aangezien het zône-plan de in het zuidwesten van de USSR gestationeerd kernraketten buiten beschouwing liet en omdat dergelijke wapens op de Balkan z alleen in de NAVO-landen Griekenland en Turkije bevonden, kon de oproep van de goedkeuring van het Kremlin wegdragen : in 1982 liet de inmiddels overleden Russische partijleider tijdens een bezoek van het Bulgaarse staatshoofd op de Krim weten, dat hij een kernwapenvrije Balkan zou "respecteren".

Op 15 mei 1983 reageerde Bulgarije als eerste Balkanstaat positief op een schrijven van , waarin de Griekse premier deskundigen uit de Balkanlanden uitnodigde om in Athene op korte termijn de creatie van een kernwapenvrije zône op het schiereiland te bespreken. Dit project dreigde in de herfst v 1983 schipbreuk te lijden, toen in de Westerse pers geruchten begonnen te circuleren over Sovjet-plannen om op Bulgaars grondgebied raketten te plaatsen, die gericht zouden moeten zijn op de Italiaanse NAVO-basis Comiso, waar Amerikaanse cruise-missiles geïnstalleerd worden *). De Bulgaarse minister van Buitenlandse Zaken leek die plannen te bevestigen door in dit verband tegenover een Griekse onderminister te verklaren dat Bulgarije "automatisch" zou reageren op de stationering van Pershing-II- en kruisraketten in West Europa.

Tijdens een persconferentie op 13 november jl., na afloop van een werkbezoek van aan Bulgarije, liet echter weten dat hij geen Sovjet-

*) Zie SBP-FOCUS Nr. A83/056 van 7 december 1983

raketten op Bulgaarse territoir zou "toestaan". De Bulgaarse president en partijleider voegde daaraan toe, dat zijn land blijft streven naar een kernwapenvrije Balkan, waarvoor de steun van wijlen [] was verkregen. Enigszins voorbarig hebben Westerse waarnemers uit de verwijzing naar [] afgeleid, dat een Balkanzône zonder kernwapens niet de instemming zou genieten van de huidige Sovjet-leider []. Zij hebben de ferme taal van [] zelfs geïnterpreteerd als een signaal voor een koerswijziging in de traditioneel Moskou-getrouwe buitenlandse politiek van Bulgarije, dat zich in de nabije toekomst mogelijk zelfstandiger tegenover het Kremlin zou gaan opstellen. Sovjetrussische functionarissen hebben de afgelopen weken echter herhaaldelijk benadrukt vóór het Bulgáarse streven naar een kernwapenvrije Balkan te zijn. Daarnaast heeft in ieder geval de Poolse minister van Buitenlandse Zaken [] op 18 januari jl. tijdens de "Conferentie voor vertrouwenwekkende en veiligheidsbevorderende maatregelen en ontwapening in Europa" te Stockholm zijn steun betuigd aan pogingen om de kernwapens van de Balkan te verwijderen, waaruit blijkt dat [] met zijn initiatief in deze richting binnen het Oostblok niet op de solotoer is gegaan. Opvallend is ook dat de Wereldvredestrouwvereniging (WVR), de belangrijkste internationale communistische mantelorganisatie en een essentieel onderdeel van het Sovjet-beïnvloedingsapparaat, in haar actieprogramma voor 1984 een artikel heeft opgenomen, waarin niet alleen steun wordt toegezegd aan het streven van de vredesbewegingen op de Balkan naar een kernwapenvrije zône, maar ook aan het Bulgaarse plan om over dit onderwerp een topconferentie te houden. In dit verband zij opgemerkt, dat de Griekse vredesorganisatie KEADEA, die over nauwe banden met de regeringspartij van (PASOK) beschikt, van 6 tot 9 februari in Athene over de instelling van kernwapenvrije zônes in Europa, in het bijzonder op de Balkan, een internationale conferentie zal beleggen, waarvoor Oost- en Westeuropese (ook Nederlandse) vredesbewegingen zijn uitgenodigd. De Sovjet-functionaris [], die binnen de Afdeling Buitenland van het CC/CPSU verantwoordelijk is voor internationale vredesactiviteiten, blijkt nauw betrokken te zijn bij de voorbereiding van deze conferentie, waarop ongetwijfeld ook een belangrijke rol zal worden gespeeld door het WVR-lid [] in zijn hoedanigheid van president van KEADEA.

Roemenië

Sinds de oproep van [] in oktober 1981 heeft zijn Roemeense ambtgenoot [] zich gemanifesteerd als een vurig voorstander van een

kernwapenvrije Balkanzône. Door zich in te zetten voor de instelling van een dergelijk gebied lijkt met name de mogelijkheid van een stationering van Sovjet-raketsystemen in zijn land, als eventuele reactie op de komst van Amerikaanse Pershing II- en cruise missies naar West-Europa, te willen uitsluiten. In dit kader streeft het Roemeense staatshoofd naar een totale tweezijdige nucleaire ontwapening en drong hij in het recente verleden niet alleen aan op het afzien van de plaatsing van nieuwe middellange-afstandsraketten in heel Europa, maar propageerde hij ook de ontmanteling van de reeds door de Sovjet-Unie in Oost-Europa geïnstalleerde SS-20's. De afgelopen weken heeft de Roemeense president en partijleider blijkbaar in zoverre zijn zienswijze bijgesteld dat hij nu pleit voor de stopzetting van de plaatsing van Pershing II- en cruise missies in West-Europa, in ruil waarvoor de USSR zou moeten afzien van verdere tegenmaatregelen in de zin van de stationering van nieuwe raketsystemen in de DDR en Tsjechoslowakije. Ondertussen wordt in de Roemeense pers nog steeds een propagandacampagne gevoerd voor de verwijdering van de kernwapens op het Balkanschiereiland, waarmee overigens met name gepoogd lijkt te worden de aandacht van de bevolking af te leiden van de miserabele financieel-economische toestand waarin het land verkeert.

Joegoslavië

Belgrado nam in het verleden steeds deel aan conferenties over samenwerking tussen de Balkanstaten. Tegenover het initiatief van om op topniveau over de verwijdering van de kernwapens op het schiereiland te spreken, werd aanvankelijk een afwachtende houding aangenomen, hoogstwaarschijnlijk niet in de laatste plaats omdat Bulgarije als "Sovjet-vazal" door de Joegoslavische politici wordt gewantrouwd. In principe stond Joegoslavië echter achter de instelling van een kernwapenvrije zône in Zuidoost-Europa, mits daarbij ook een regeling voor de raketsystemen in het zuidwestelijk deel van de USSR getroffen zou worden.

Tegen deze achtergrond werd in juni 1983 positief gereageerd op het voorstel van de Griekse premier om in Athene op het niveau van deskundigen een conferentie te houden over een Balkan zonder kernwapens. Politieke kringen in Belgrado zagen daarin ook een mogelijkheid om bepaalde vraagstukken, zoals de Macedonische kwestie, ter sprake te brengen. De regerings- en partijorganen van Joegoslavië en uiteraard van de deelrepubliek Macedonië proberen al jaren de Macedonische minderheden in Griekenland en Bulgarije als nationaliteit erkend te krijgen.

Van 23 tot 25 oktober 1983 bracht de Joegoslavische premier een officieel bezoek aan haar Griekse ambtgenoot in Athene. Na afloop b nadrukten beide regeringsleiders in een slotcommuniqué het belang van veelzijd samenwerking tussen de Balkanstaten en van de initiatieven om het schiereiland te maken tot "een zône van vrede en samenwerking, vrij van kernwapens, waardoor het vermijden van het gebruik van geweld tegen de Balkanlanden verzekerd zou worden". Waarnemers hebben hieruit afgeleid dat alle reserves van Belgrado tegenover een kernwapenvrije Balkanzône weggenomen zijn. Het valt echter te betwijfelen of dit ook geldt voor de Joegoslavische bezwaren tegen de raket-systemen in het zuidwesten van de Sovjet-Unie.

Griekenland

De Bulgaarse leider heeft met zijn plannen over de instelling van een kernwapenvrije Balkanzône met name gehoor gevonden bij de Griekse premier , die zich tijdens zijn verkiezingscampagne in 1981 sterk had gekeerd tegen de steunpunten van de met tactische kernwapens uitgeruste Amerikaanse luchtmacht op Grieks grondgebied. Ofschoon de "denucleariser van de Balkan sindsdien een hoofdonderdeel van het Griekse regeringsprogramma is gebleven, verlengde in juli 1983 na negen maanden onderhandelen het accord over de Amerikaanse militaire bases in Griekenland met een periode van vijf jaar. Tijdens zijn werkbezoek aan Bulgarije in november 1983, liet de Griekse regeringsleider echter weten, dat er met de Verenigde Staten geen overeenkomst bestaat waarin de aanwezigheid van kernwapens op Grieks territorium wordt toegestaan. Hij maakte daarbij tevens duidelijk dat Athene zich volledig vrij voelde met betrekking tot de instelling van een zône zonder kernwapens op de Balkan.

had het initiatief in die richting in mei 1983 van overgeno toen hij deskundigen uit de Balkanlanden schriftelijk uitnodigde voor een conferentie in de Griekse hoofdstad over de verwijdering van de kernwapens van het Balkanschiereiland. Sindsdien vormde de Griekse premier het middelpunt van intensieve diplomatieke contacten met Joegoslavië, Roemenië en Bulgarije, waar bij vooral een gemeenschappelijke basis voor de besprekingen in Athene werd gezocht. Over de afspraken die bij die gelegenheden werden gemaakt, bestaat to op heden onduidelijkheid, omdat tijdens zijn ontmoetingen met Oost-blokleiders een onderhoud onder vier ogen prefereerde, waardoor zelfs Griekse ambassadeurs in de desbetreffende landen niet van het besprokene op de hoogte waren. Volgens waarnemers in Athene wil met zijn initiatief voor de

conferentie over een kernwapenvrije zône opnieuw de onafhankelijkheid van de Griekse buitenlandse politiek demonstreren en aantonen dat een dialoog tussen NAVO- en Warschaupactlanden mogelijk is.

Turkije

Het Turkse staatshoofd generaal heeft zich in het verleden gemani-
festeerd als een felle tegenstander van de instelling van een kernwapenvrije
Balkanzone. Tijdens zijn bezoek aan Bulgarije van 24 tot 27 februari 1982
maakte hij duidelijk dat een Balkan zonder kernwapens naar zijn
mening Turkije met zijn uitgestrekte grenzen niet meer, maar minder veilig-
heid zal bieden. Bovendien heeft de Turkse leider moeite met wat hij noemt het
eenzijdig anti NAVO-karakter van de plannen om het Balkanschiereiland te
"denucleariseren".

Uit de aanvankelijk positieve reactie van Ankara op de uitnodiging van
om deel te nemen aan besprekingen over de verwijdering van de kernwapens op de
Balkan mag niet afgeleid worden, dat zijn standpunt in deze kwestie in-
middels gewijzigd heeft. Turkije lijkt vooral aan de Balkanconferentie deel te
willen nemen om bij het overleg niet buitenspel te staan en bezwaren tegen ke
wapenvrije Balkan kenbaar te kunnen maken.

Met het argument dat de agendavoorstellen te laat waren ontvangen vroeg Ankara
op 13 januari jl. twee weken uitstel aan voor de Balkanconferentie, die drie
dagen later moest beginnen. Deze handelwijze werd kennelijk ingegeven door het
Turkse streven om het hoofdpunt van de agenda, het kernwapenvrij maken van de
Balkan, helemaal of op zijn minst naar de laatste plaats te laten verdwijnen.
Toen Griekenland weigerde op het verzoek van Turkije in te gaan omdat andere
delegaties al op weg naar Athene waren, besloot Ankara alsnog waarnemers naar
de conferentie te sturen.

De eerste fase van de Balkanconferentie

liet 16 januari jl. in zijn rede, waarmee hij de Balkanconferentie
opende, weten dat het overleg niet alleen ten doel had de mogelijkheden te
inventariseren om het Balkanschiereiland in een kernwapenvrije zône te ver-
anderen, maar veeleer de verbetering van de samenwerking op vele gebieden
en de verdere ontwikkeling van de goede betrekkingen tussen de Balkanstaten
beoogde. Deze uitspraak werd door waarnemers geïnterpreteerd als een indirect
gebaar in de richting van Ankara, dat niet volwaardig in Athene vertegenwoordigd
was en daarmee diepgaande besprekingen onmogelijk maakte.

Om de Balkanconferentie niet volledig in procedurekwesties te laten verzanden

werd speciaal op verzoek van Roemenië besloten een tweede overlegfase te houden, waaraan Turkije volledig zou deelnemen, en de eerste fase te bekorten en te vullen met andere onderwerpen zoals beveiliging tegen nucleaire gevaren, nucleaire samenwerking voor vredelievende doeleinden en technologische samenwerking in het algemeen. Na de slotzitting op 19 januari werd medegedeeld, dat de tweede fase van de Balkanconferentie op 13 februari a.s. in Athene zal beginnen.

Kernwapenvrije Balkan toekomstmuziek ?

In hoeverre de besprekingen over de "denuclearisering" van het Balkanschiereiland kans van slagen hebben, zal met name bepaald worden door de definiëring van de inhoud van het begrip kernwapenvrije zone. Als die definitie zou inhouden dat zich op de nationale territoria, die geografisch gesproken binnen de zone vallen, geen nucleaire springladingen mogen bevinden, zal het succes van de besprekingen vooral afhangen van de vraag of Athene erin slaagt Ankara te bewegen op het kleine gedeelte van Turkije dat tot de Balkan behoort in de toekomst geen kernwapens toe te laten of te plaatsen.

Joegoslavië heeft echter in het recente verleden, refererend aan de raketssystemen in het zuidwesten van de USSR, duidelijk gemaakt dat wat haar betreft een kernwapenvrije zone op de Balkan ook het afzien van de dreiging van gebruik van kernwapens tegen één van de Balkanstaten inhoudt. De rechtse oppositie in Griekenland herinnerde in dit verband eraan dat de raketbases in de Sovjet-Unie de twee NAVO-landen op de Balkan gemakkelijk kunnen bestrijken. Daarnaast is er door de Griekse oppositieleider van beschuldigd met het gastheerschap van de Balkanconferentie de gebreken van zijn binnenlandse politiek te willen camoufleren. De Griekse premier wordt in zijn pogingen om de Balkan te "denucleariseren" bovendien geconfronteerd met het probleem van de verwijdering van de tactische kernwapens op de Amerikaanse luchtmachtbases in zijn land, waarbij hij kan rekenen op verzet van de VS tegen het scheppen van kernwapenvrije zones buiten algemene ontwapeningsbesprekingen om.

Met het oog op de bovengenoemde complicaties en het gemak waarmee Turkije de eerste fase van de Balkanconferentie frustreerde, staat nog te bezien of er tijdens de tweede overlegronde wel in zal slagen concrete afspraken over de instelling van een kernwapenvrije zone op het schiereiland te maken.